

V kritju.

France Bevk.

»Ali je mrtev?«

»Mrtev,« je dejal korporal Žef in lažno raztegnil nogi, z rokami v žepih, in puhnil dim pred sé. »Nihče več ga ne oživi. Niti ni časa, da bi ga odnesli. Sanitete ni blizu. Vsak hip jo lahko kdo izkupi... Ne delajte dima!«

Tesno drug poleg drugega so se tiščali v kritju in se gledali v polmraku dneva, umazani, razvaljani, groznih potez in skrajno mirnih misli. Po tleh je bilo blato, voda se je nabirala v globokih odtisih stopinj, oblačni dan je bil hladen. Nekje je vršalo in treskalo, blizu ali daleč. Nihče ni genil z očesom, ne omenil z besedo.

Par korakov proč od njih je ležal mrtvec z obrazom v tleh in čudno skrčenimi prsti... Siva uniforma je bila od blata vsa rjava.

»Včeraj je dobil pismo, in še danes zjutraj je bil nenavadno vesel... Vzpel se je iz jarka in gledal tja doli... dokler ni omahnil in se zgrabil... Zakaj je gledal?« je dejal nekdo.

»Norec! — Jaz se smrti ne bojim! Ampak, če se spomnim nanjo, mi je vseeno neprijetno in ne bi je klical. Star ali mlad? Grob teži... Koliko let je imel?« se je zavijal bradat mož v suknjo, zakaj voda je kapala od stropa na rame in pleča...

»Triindvajset...«

»Premalo, da ne bi mogel živeti še kateri dan, preveč, da bi moral obupavati. Dolgočasje mori, a ne umori; iz kratkočasje umirati bi bilo neumno...«

»Morda je v tistem pismu zapisano...« je menil bledikast fant, ki je gledal vedno plaho in zamišljeno in je pri tem skril zadrego, ki je pustila sled v lahki rdečici obraza.

»V katerem?« je pogledal po strani korporal in ošvignil vse. »Kakšno bi moralo biti pismo, ki bi nosilo smrt?... Rad bi ga videl.« Bil je gotov, da podobnega pisma ni; zato se je smejal.

Bledikasti fant pa se je zganil in svetloba dneva se je čudno plazila po gubah obraza in se svetila v rjavih očeh. Niti ni bil več tako plah; s kretnjami rok je spremljal svoje iskrene besede.

»Ali se ne vrši v pismih pol našega življenja? Sicer streljamo, napadamo, jemo, kadimo, se gledamo in govorimo; pa pride pismo in vsega tega več ne občutimo, sploh vsega tega za nas več ni. Kdo misli takrat na granate? Na vse drugo? — Kadar se zjocemo, iz srca zasmejemo, molimo,

skrbimo, mislimo, takrat je pismo pred nami, ali v žepu, že prebrano, in lepo nam je, kadar zašumi papir, ali pa hudo do smrti — — — Kdor bi hotel vedeti za naše notranje življenje, bi moral prebrati vsa naša pisma... Ker ničesar drugega nimamo razen pisem... Dovolj je ena sama vrsta za smrt ali za novo življenje...«

»Morda ima pismo pri sebi? Poglejmo!« je dejal oni z brado in gledal na bledikastega fanta, ki je umaknil pogled. »Gotovo jih ima v notranjem žepu kje, če ne shranjenih na srcu...«

»Nima jih,« je dejal korporal. »Nima jih, verjemite!«

Bledikasti fant je odpel suknjo in vzel iz žepa droben snopič zelenkastih pisem; roka se mu je za spoznanje tresla in plaha beseda: »Tu jih imam... Vzel sem mu jih. Kaj mu bodo po smrti? Denar sem pustil... Nisem imel časa, brati jih, in tudi ne vem, katero je zadnje. Morda jih je pred smrtjo zložil po vrsti, da je prebral še enkrat vsa in se vedel odločiti...«

Korporal je hudo gledal izpod obrvi in se ni zganil. Ostali so se sklonili, z glavami naprej. Kot bi jim še srce ne bilo...

»Beril!«

„Moj!“

Pozdravljam te čez vse solzé! Ali si moj? Ali ti bije srce ob misli name? Saj ni vseeno umreti kjerkoli! Ko ne bi imeli ne srca ne duše, samo trdo pest! Za goro bobni, pri nas je povodenj živih trupel... Prideš? Če umreš, umrjem tudi jaz, umrje moja mati, umrjemo mi vsi... ali pa bomo živeli, živeli, živeli...

Tvoja — živa.

»Zavriskal bi na to pismo in ne umrl.«

»Drugó!«

„Dragi fant!“

Vjela bom črneга vrana in mu dala pismo, da ga ponese na sever. Če pride prazen nazaj, bom vedela mnogo, če pride z okrvavljenim kljunom in volčjim bleskom v očeh, bom znala vse. Zakaj ne pišeš? Ali si na potu? Miliyon pozdravov!

Tvoja — ljubeča.

»V daljavo bi jo objel...«

»Tretje pismo je posvaljkano, zamazano. Tisočkrat ga je moral brati...«

„Dragi, dragi!“

Bojim se papirja, peresa in ljudi... Ne vprašam: kje si. Vprašam: kdo je tujec? Vprašam: kdo je sovražnik? Oni neznani — nevidni, ta oholi, ali mati, ki je bolna? Nekaj govori. Pahnila me je, da sem zletela po tleh... Kdo je bil, ki me je dvignil? Tisti dan smo imeli juhe, mesa, kruha — — prej tri dni nič. Te vrste so rdeče, a papir je zelen in pomlad pride. Piši!

Tvoja — boječa.

Vsi so molčali.

„Ti!“

Mene je strah dneva, jutra in noči. Bežala bi, sovražila, ubijala... Oh! Ne razumeš? Ko bi povedala, bi umrla... Piši še, tisočkrat piši, jaz ne morem več.

Tvoja — obupana.

»Nehaj! Bojim se konca...«

»Še eno, še zadnje. Beri! Ali imate vi pisma s seboj? Ne berite jih!... Ali ste iz tistih krajev? Saj med smrtjo in smrtjo ni razločka, vendar ni vseeno, kam pomerim s puško, kako mi bije srce, ne, koga imam za svojim hrbtom... Kje je hudo, ali na tisti ozki ognjeni črti, ali za črto, kjer se pase popačeno gorje? Koga imamo tam?... Ne berite pisem, tovariši moji! Ta pisma so tuja in nas ne brigajo, pa nas bolijo...«

To je govoril oni z brado in zdelo se je, da hoče povedati še nekaj drugega, krepkejšega, in ko je ravno zinil, je umolknil.

»Beri zadnje!«

»Ne beri zadnjega, ne!« je zavikal oni kot prej, ki je bil stisnjen prav pod korenine...

„Moj mrtvi!“

Ali ni resnica strašna? Si želel biti kedaj močan kot vihar? Jaz še najslabši otrok ne morem več biti... — — —

»Samo kosček pisma je. Vklal ga je z zobmi... pozna se sled, in odtrgal. Konca ni več... Kdo ga najde? Ali ne vemo dovolj?...«

»Morda ga tišči v ustih med zobmi...«

Tesno sopé so molčali.

»To je neumno!« je dejal Žef. »Držite se, da je človeku tesno... Blaznež! Samomorilec je bil...«

»Kakšen je tvoj govor?« je dejal bledikasti fant, ki je zopet spravil pisma. »Samoumor? Če planeš na sovražnika z mislijo na zlato svetinjo, ali ni to blaznost, samoumor? Nagnusni egoizem! Vsako naše dejanje bi lahko imenovali blazno, celo nas, ki se igramo skrivalnice. In vendar so ljudje resni ob misli na to, molijo za nas, imenujejo nas junake, to se pravi, da nazadnje vendarle nismo blazni...«

Ali ne vemo vsega brez onih vrstic? — — — Berite pisma, tovariši, dvakrat, trikrat na dan, kadar imate čas! Ali mislite na dom? Imate mater, sestro, ljubico, hčer? ... Kaj vam pišejo? Kolikokrat krvavijo misli tja doli? Bi jih radi videli ta trenutek, vsak trenutek v noči? ... Kako, da smo si tako tujci, mi ljudje, nagnani od vseh vetrov, da se plašno ogiblujemo drug drugega, bojimo se njih duš in misli celo? Samo po obleki, po kriku smo bratje... Ali smo sovražniki? Poglejte tam vas, tam, kjer je steber dima! Kje so ti tuji možje, kaj se pomenkujejo? Kakšna so pisma, ki jih pišejo ljubice, žene? Kaj so nam ti Rusini in Židi? Žef, koliko si jih okradel, koliko zapeljal ti, lepi žan? Kdo v resnici je sovražnik?

V človeškem srcu je nekaj čudno zgnetenega, še nam samim nerazumljivega... Ali se bojimo povedati, da smo se naučili nekaj velikega v ti dobi? Tam v oni vasi so naše hiše, naše matere in sestre... Kdo se jih dotakne le z mezincem? Zakaj vas vprašam, če smo jedli kdaj surove pridelke? Tem ljudem vržem komisa! Mlado deklico, ki nam prinaša mleko, bom branil jaz... Katjuška je moja sestra! Ali vam niso srca bolj vesela? Zakaj se ne bojite več pisem od doma?...«

Bledikasti fant je nehal in motril obraze. Žef je malomarno mešal s paličico po blatu...

»Ali sporočimo smrt?«

Na to ni odgovoril nihče. Kaplje, ki so padale nanje, so postale gostejše; med treskanjem granat je padal dež. V drevesu nekje je krhnilo. Stisnili so se tesneje drug k drugemu, zavili se v suknje, odvihali ovratnike...